

תרומות הארץ

הלכות תרומות לרמב"ם

פרקים א - ה

בתוספת

הלכות ומראי מקומות

שנכתבו ונערכו

ע"י רבני מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ
כפר דרום – שבי דרום
טל. 08-6847325 פקס' 08-6847055
מרשתת
WWW.TORALAND.ORG.IL
דוא"ל
Machon@toraland.org.il
©

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד: שחרית

נדפס: טבת תשפ"ג

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט – מנהל התרבות
המחלקה למכוני מחקר תורניים

רשימת המשתתפים בספר:

עריכה וניהול מערכת: הרב נתנאל אורבך

כתיבה:

הרב נתנאל אורבך

(פ"א ה"כ-הכ"ה; פ"ג ה"י-הכ"ד; פ"ד ה"א-הכ"א; פ"ה ה"ד-ה"ט; פ"ה ה"א-ה"כ) (כ)

הרב אהוד אחיטוב (פ"א ה"א-ה"ט; הכ"ו)

הרב יצחק דביר (פ"ה ה"א-ה"ג; פ"ה ה"י; פ"ה ה"כ-הכ"ו)

הרב שי לוי (פ"ב ה"א-ה"ז)

הרב אברהם סוחובולסקי (פ"א ה"י-ה"ט)

הרב יואל פרידמן (פ"ג ה"א-ה"ט)

השתתפו בבדיקה:

בניה מישלוב

הרב אברהם אחיטוב

מפתח: בניה מישלוב

תוכן

15.....מכתב ברכה – הרה"ג יעקב אריאל.....

17.....הקדמה – הרה"ג יהודה הלוי עמיחי.....

פרק א

19.....**הלכה א**.....

א. חיוב תרומות ומעשרות קודם כיבוש וחלוקה – 20 | ב. תקנת תרומות ומעשרות בעמון ומואב – 20 | ג. תוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות במצריים, עמון ומואב – 21 | ד. תרומות ומעשרות באדום ובארצות הסמוכות לארץ ישראל – 21 | ה. תרומות ומעשרות בזמן הזה במקומות הסמוכים לארץ ישראל – 22

23.....**הלכה ב**.....

א. כיבוש כתנאי לחלות המצוות התלויות בארץ – 23 | ב. סוג הכיבוש המקדש – 24 | ג. כיבוש רבים – 24 | ד. כיבוש רבים - חלותו למפרע – 26 | ה. כיבוש רבים בארצות מחוץ לארץ ישראל – 26 | ו. מעמדו של כיבוש יחיד – 27 | ז. כיבוש יחיד בשטחי ארץ ישראל שנצטוונו לכבוש – 28 | ח. מעמדו של עבר הירדן המזרחי – 28 | ט. נחלת מנשה – 29 | י. מעמדו של כיבוש צה"ל בימינו – 29

30.....**הלכה ג**.....

א. הסכמת ב"ד הגדול – 30 | ב. מעמדה של סוריא – 31 | ג. מעמדם של ארצות שכובשים רבים מחוץ לארץ ישראל – 31

33.....**הלכה ד**.....

א. מעמדה של סוריא בעניינים שונים – 33 | ב. כיבוש עולי בבל בסוריא – 33 | ג. הפרשת תרומות ומעשרות בסוריא – 34 | ד. הפרשת תרומות ומעשרות בסוריא דרך 'ברירה' – 34 | ה. מעמדה של סוריא בשאר מצוות התלויות בארץ – 35

36.....**הלכה ה**.....

א. קדושתה העצמית של ארץ ישראל – 36 | ב. קידוש הארץ בקדושה ראשונה – 37 | ג. קדושה ראשונה בזמן הזה – 37 | ד. קדושה שניה – 38 | ה. עבר הירדן – 39 | ו. חיוב תרומות ומעשרות בתחום שכבשו עולי מצריים ולא עולי בבל – 40 | ז. ברכה על הפרשת תרומות ומעשרות בתחום עולי מצריים – 41 | ח. מקומות שהתיר רבי יהודה הנשיא – 41 | ט. מקומות האסורים בתחום עולי מצריים – 44 | 3. עיירות בתחום נוה בעבר הירדן המזרחי – 45 | י. ערלה, כלאים וחדש בזמן הזה – 45

47.....**הלכה ו**.....

א. חיוב תרומות ומעשרות בחוץ לארץ – 47 | ב. חיוב תרומות ומעשרות בחוץ לארץ בזמן הזה – 48

49.....**הלכה ז**.....

א. הגבול המזרחי – 49 | ב. הגבול הדרומי-מערבי – 50 | ג. הרצועה היוצאת מעכו לכזיב – 51 | ד. הגבול הצפוני של ארץ ישראל – 54 | ה. זיהוי נחל מצריים – 55 | ו. קדושת הארץ בים התיכון הסמוך לארץ ישראל – 55 | ז. קדושת הארץ בים במקומות שלא נכבשו – 56 | ח. הגבול הדרומי – 56

57.....**הלכה ח**.....

א. גבול עולי בבל בצפון – 57 | ב. גבול עולי בבל בצפון מזרח – 58

59.....**הלכה ט**.....

א. מיקומה של ארם נהריים – 59 | ב. מעמדה של חלקה הצפוני של בבל – 60 | ג. מעמדה של העיר צור – 60 | ד. מעמדה של העיר עכו – 60

- הלכה י.**.....63
 א. חיוב תרומות ומעשרות בפירות שגדלו בקרקע גוי בארץ ישראל – 64 | ב. קניין גוי בקרקע שקנה בארץ ישראל בזמן הזה – 66
- הלכה יא.**.....68
 א. הלוקח פירות שגדלו בקרקע הגוי וגמר מלאכה היה ברשות הגוי – 69 | ב. גמר מלאכה ע"י ישראל בפירות הגוי – 70 | ג. היחס בין גמר מלאכה למירות – 71 | ד. הלוקח פירות תלושים שגדלו בקרקע הגוי וגמר מלאכה ברשות ישראל – 72 | ה. ירקות ופירות של גוי וגמר מלאכה ע"י ישראל – 72 | ו. חיוב ברכה בהפרשת יבול גוי כשגמר מלאכה ביד ישראל – 73 | ז. אופן חיוב נתינת מתנות בלוקח פירות תלושים שגמר המלאכה ביד ישראל – 73 | ח. חיוב נתינה בלוקח פירות מגוי שקנה מישראל – 75
- הלכה יב.**.....76
 א. חיוב הפרשה מפירות הגוי שלקחם ישראל קודם עונת המעשרות – 76 | ב. חיוב הפרשה מפירות הגוי שלקחם לאחר עונת המעשרות – 77 | ג. אופן הפרשה מפירות גוי שלקחם לאחר עונת המעשרות – 77
- הלכה יג.**.....79
 א. עונת המעשרות וגמר המלאכה ברשות הגוי – 79 | ב. פירות שהגיעו לעונת המעשרות ברשות ישראל וגמר מלאכה ברשות הגוי – 80 | ג. פירות ישראל וגמר מלאכה ע"י גוי – 82 | ד. גמר מלאכה הנעשה מאליו – 83
- הלכה יד.**.....84
 א. פירות שהיו בעונת המעשרות ברשות גוי וגמר מלאכה ע"י גוי ברשות ישראל – 84 | ב. ענבים וזיתים הנקנים מגוי – 85 | ג. הקונה זיתים מגוי לכבישה – 86
- הלכה טו.**.....88
 א. הקונה פירות שגדלו בקרקע של גוי בסוריא – 88 | ב. הקונה מגוי פירות שגדלו בקרקע ישראל – 88 | ג. איסוף הפירות ע"י פועלים – 89
- הלכה טז.**.....90
 א. ישראל שקנה בסוריא שדה ופירות מחוברים קודם עונת המעשרות – 90 | ב. ישראל שקנה בסוריא שדה ופרות מחוברים לאחר עונת המעשרות – 91 | ג. ישראל שקנה שדה ופירות בארצות מצריים, שנער, עמון ומואב – 91
- הלכה יז.**.....92
 א. ישראל אריס בקרקע הגוי בסוריא – 93 | ב. ישראל אריס בקרקע הגוי בארץ ישראל – 93 | ג. גוי שמשכן שדהו לישראל בסוריא – 94 | ד. אריס גוי בקרקע של ישראל בסוריא – 94 | ה. מכירה לזמן לגוי בסוריא – 95 | ו. מתנה על-מנת להחזיר בסוריא – 95
- הלכה יח.**.....96
 א. ישראל המוכר לגוי בסוריא שדה ופרותיה לאחר עונת המעשרות – 96 | ב. שיעור חיוב תרומות ומעשרות – 97 | ג. ישראל המוכר לגוי בארצות הסמוכות שדה ופרותיה לאחר עונת המעשרות – 97
- הלכה יט.**.....98
 א. אריס בקרקע של ישראל בסוריא – 98 | ב. אין מצוי מאותו המין בשוק – 99 | ג. אריס גוי בקרקע של ישראל בסוריא – 99 | ד. אריס בקרקע של ישראל בארץ ישראל – 99 | ה. אריס בקרקע של ישראל בעולי מצריים – 100
- הלכה כ.**.....101
 א. חיוב תרומות ומעשרות בשותפות ישראל וגוי – 101 | ב. דין ברירה – 102 | ג. אופן ההפרשה כשטבל וחולין מעורבים – 104 | ד. מירוח ישראל – 106 | ה. מירוח הגוי – 106
- הלכה כא.**.....107
 א. חיוב תרומות ומעשרות בשותפות ישראל וגוי בזמן הזה – 107
- הלכה כב.**.....110
 א. פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ ונגמרה מלאכתן בארץ – 111 | ב. פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ ונגמרה מלאכתן בחוץ לארץ – 112 | ג. פירות המיועדים לייצוא

– 113 | ד. ראיית פני הבית – 114 | ה. פירות ארץ ישראל שיצאו לארצות הסמוכות לה –
 114 | ו. פירות שיצאו מתחום עולי בבל לתחום עולי מצריים – 115 | ז. פירות חוץ לארץ
 שנכנסו לארץ ישראל – 115 | ח. פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ ישראל בזמן הזה – 117 |
 ט. חיוב תרומה בפירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ ישראל – 118 | י. חיוב נתינה בפירות חוץ
 לארץ שנכנסו לארץ ישראל – 118 | יא. פירות חוץ לארץ שנכנסו לסוריא – 118

119 הלכה כג.....
 א. דין הספינה – 120 | ב. גוששת – 122 | ג. כשאין הספינה גוששת – 123 | ד. עפר חוץ
 לארץ שנכנס לסוריא – 124

125 הלכה כד.....
 א. חיוב תרומות ומעשרות באילן שעיקרו בארץ ישראל – 125 | ב. חיוב תרומות ומעשרות
 באילן שעיקרו בח"ל – 126 | ג. היחס לשורשים – 126 | ד. דין אילן שמקצת שורשיו בארץ
 ישראל ומקצת בח"ל – 127 | ה. אופן ההפרשה – 127

128 הלכה כה.....
 א. אופן ההשרשה – 128 | ב. דין היבול – 129 | ג. עיקרו בח"ל ונופו בארץ ישראל – 129 |
 ד. מקצת ענפים בארץ ישראל ומקצתם בח"ל – 129

130 הלכה כו.....
 א. התנאי לחיוב תרומות ומעשרות מהתורה – 131 | ב. חיוב הפרשת תרומות ומעשרות
 בירושלים – 134 | ג. מעמד התרומה לאחר הפרשתה בזמן הזה – 134 | ד. ספקות בתרומה
 בזמן הזה – 134 | ה. מצוות נוספות התלויות ב'ביאת כולכם' – 135

פרק ב

136 הלכה א.....
 א. המינים החייבים מהתורה – 137 | ב. חיוב קטניות – 140 | ג. המפריש תרומות
 ומעשרות על מנת שלא לתת – 141 | ד. הפרשה כשאינו מעוניין לאכול – 144 | ה. גדרי
 נתינת תרומה ותרומת מעשר לכהן – 144

145 הלכה ב.....
 א. דרגת חיוב הכרשינין – 145 | ב. אוכלים הנאכלים בשעת הדחק – 146 | ג. ייתוד
 הכרשינין למאכל אדם – 147 | ד. זריעה ללא מחשבה מסוימת – 148 | ה. זרע מאכל אדם
 לצורך מאכל בהמה – 148 | ו. הזמן בו ניתן לשנות את ייעוד הזרע – 149 | ז. עלו מאלהין
 בגינה – 150

151 הלכה ג.....
 א. דרגת חיוב הקצח – 152 | ב. חיוב תבלינים בתרומות ומעשרות – 152

155 הלכה ד.....
 א. חיוב התלתן כשזרעו לירק – 156 | ב. דרגת חיוב הזרע כשזרע לירק – 156 | ג. החיובים
 השונים בצלף – 157 | ד. חיוב קליפות הראויות לאכילה והפרשה מהן על הפרי – 158

160 הלכה ה.....
 א. זריעה ללא כוונה מפורשת – 161 | ב. עיקר כוונתו לזרע ולוקט גם מהירק – 161 |
 ג. הפרשה מהזרע על הירק או להיפך – 161 | ד. אופן ההפרשה כשמפריש מהזרע על הירק
 או להיפך – 162 | ה. זרע לזרע ובעודו מחובר חשב עליו לירק – 163

164 הלכה ו.....
 א. חיוב ירקות שמכניסים לקיום – 165

166 הלכה ז.....
 א. המינים החייבים במעשרות מחוץ לגבולות עולי בבל – 167 | ב. הפרשת תרומות
 ומעשרות מהירק בסוריא – 168 | ג. ירק ח"ל שנכנס לארץ ישראל ונגמרה מלאכתו בארץ –
 168 | ד. פירות האילן וקטניות שנכנסו לארץ ישראל בזמן הזה – 169

170 הלכה ח.....
 א. דרגת חיוב התלתן – 170 | ב. חיוב התלתן לאחר שיתייבש – 171

הלכה ט..... 172

א. שעת הפטור במתנות עניים מתרומות ומעשרות – 172 | ב. אופני החיוב בעשיית הגורן – 174 | ג. העמיד גורן מתבואת הפקר – 176 | ד. חיוב הנתינה – 177 | ה. המעשה המחייב בתרומות ומעשרות – 178

הלכה י..... 179

א. הפרשת תרומות ומעשרות מלקט שכחה ופאה של גוי – 180 | ב. חיוב נתינה בלקט שכחה ופאה של גוי – 181 | ג. הפקר הגוי – 182 | ד. חיוב נתינה כשזכה בהפקר הגוי – 182 | ה. שיעור הבאת שליש בזיתים – 182 | ו. שיעור הבאת שליש בתבואה – 184 | ז. שיעור שליש בזמן הזה – 185

הלכה יא..... 186

א. הפקר קודם גמר מלאכה – 187 | ב. הפקר תבואתו וזכה בה קודם גמר מלאכה – 187 | ג. הפקר לאחר גמר מלאכה – 188 | ד. חיוב בתרומות ומעשרות בהפקר לאחר גמר מלאכה – 189 | ה. חיוב תר"מ בהפקר לאחר גמר מלאכה קודם ראיית פני הבית – 192 | ו. הפקר בשעת ההכנסה לבית – 193 | ז. הזורע בשדה הפקר – 193 | ח. זכה בשדה וגידוליה מן ההפקר – 194

הלכה יב..... 196

א. הפרשה מקמה ושיבולים לאחר שהפקירם וחזר וזכה בהם – 198 | ב. הזוכה בקמה – 199 | ג. קמה שהביאה שליש בעודה הפקר וזכה בה - דין התוספת שגדלה ברשותו – 199 | ד. דין התוספת במקרה והפקיר הקמה לאחר הבאת שליש וחזר וזכה בה – 200 | ה. הפרשת תרומה לאחר שהפקיר את הקמה וזכה בה – 200 | ו. זמן הפרשת התרומה לאחר שזכה בקמה – 201 | ז. חלות התרומה לאחר שמפריש מהקמה – 202 | ח. הפרשת תרומה מההפקר על טבל אחר – 202 | ט. חיוב נתינה כשהפריש מדבר הפטור – 203 | י. חלות התרומה כשמפריש מדבר הפטור – 203 | יא. חזקתם מן ההפקר ונשמרים ע"י הבעלים – 205

הלכה יג..... 206

א. דין בילה והמציאות המתוארת בהלכה – 207 | ב. דין בילה בחיובים מדברי סופרים – 210 | ג. היחס הרצוי בין הפטור והחיוב בדין בילה – 210 | ד. היחס בין הפטור לחיוב בתערובת המתוארת בהלכה זו – 211 | ה. הפרשה מטבל אחר על הטבל שבתערובת – 211 | ו. הפרשה מתוך התערובת – 212 | ז. אופן הפרשה מתוך תערובת חיוב ופטור – 214 | ח. נתינת התרומות לכהן – 215 | ט. ההפרשה העדיפה: מטבל אחר או מתוך התערובת – 216 | י. קריאת שם וביטול התרומות בתוך התערובת – 217

הלכה יד-טו..... 218

א. חיוב תרומות ומעשרות כשלא הייתה שעת כושר בטהרה – 219 | ב. אופן ביעור התרומה – 224 | ג. ברכה על שריפת תרומה – 228 | ד. השיעור החייב בשריפה – 229 | ה. שריפת תרומה טמאה בלילה – 230 | ו. דרך ההנהגה עם תרומה טמאה בזמן הזה – 231 | ז. ביעור התרומה הטמאה ללא הנאה – 232

הלכה טז..... 233

א. חיוב ברכה בזמן הזה – 233 | ב. זמן אמירת הברכה – 235 | ג. נוסח הברכה – 237 | ד. ברכת 'שהחיינו' בהפרשה בפעם הראשונה – 238 | ה. שכח לברך - שאלה על הפרשתו כדי לברך בהפרשה השנייה – 240 | ו. ברכה על נתינת תרומה ותרומת מעשר – 241

הלכה יז..... 242

א. דרגת איסור הוצאת התרומה – 244 | ב. הוצאת תרומה מתחום עולי בבל לתחום עולי מצריים – 244 | ג. הוצאת תרומה מתחום עולי מצריים לסוריא – 245 | ד. הוצאת תרומה מסוריא לחוץ לארץ – 245 | ה. המתנות שנאסרו בהוצאה לחוץ לארץ – 246 | ו. עבר והוציא תרומה לחוץ לארץ – 246 | ז. הבאת תרומה מתחום עולי מצריים לתחום עולי בבל – 246 | ח. הבאת תרומה מחוץ-לארץ לארץ בזמן הזה – 247 | ט. השהיית התרומה עד לשריפתה בערב פסח בזמן הזה – 247

פרק ג

- הלכה א 248**..... א. שיעור התרומה - כלשהו - 248 | ב. שיעור נתינה - 249 | ג. שיעור הפרשת תרומה בזמן הזה - 249
- הלכה ב 251**..... א. בחירת שיעור ההפרשה - 251 | ב. הפרשה ביותר משיעור שקבעו חכמים - 251 | ג. שיעור ההפרשה לכהן - 252 | ד. שיעור ההפרשה כשפטור מנתינה - 252
- הלכה ג 253**..... א. הפרשת תרומה מתערובת תרומה - 254 | ב. שיעור הפרשה בפירות האילן וירקות - 254 | ג. שיעור הפרשת תרומה טמאה - 255 | ד. שיעור הפרשת תרומת הקדש - 255 | ה. שיעור הפרשת תרומת סוריא וחול - 256
- הלכה ד 257**..... א. הפרשה במידה - 257 | ב. הפרשה בטבל מני ומדוד - 258 | ג. מדידה לצורך הפרשה - 258
- הלכה ה 259**..... א. המרבה בתרומה - 259 | ב. הואיל ושייר מקצת - 260 | ג. המתכוון לתרום 1/10 - 260 | ד. נתכוון לתרום 1/60 - 261
- הלכה ו 262**..... א. עלה בידו 1/20 - 262 | ב. עלה בידו 1/60 והוסיף - 263 | ג. דין התוספת כשהפריש כשיעור ומתכוון להוסיף - 264 | ד. עלה בידו פחות מ-1/60 - 265 | ה. דין התוספת - 266
- הלכה ז 267**..... א. כוונה בהפרשת מקצת תרומה ומעשר - 267 | ב. כוונה בהפרשת מקצת תרומה - 268 | ג. הפרשה מיניה וביה או ממקום אחר - 268 | ד. מעמד ההפרשה הראשונה - 269 | ה. למעשה - 270
- הלכה ח 271**..... א. הפרשת מקצת מכרי זה על מקצת מכרי זה - 271 | ב. האומר 'תרומת הכרי לתוכי' - 272 | ג. האומר 'תרומת הכרי בצפוני או בדרומי' - 272 | ד. מקרים בהם צריך ציון מקום - 273 | ה. הצורך בתרומה ושיירים ניכרים - 274 | ו. הפרשה נוספת כשלא ציון מקום - 275
- הלכה ט 276**..... א. מיקום התרומה - 276 | ב. אמירה 'תוך כדי דיבור' - 276
- הלכה י 277**..... א. יתר המעשרות - 277 | ב. הפריש תרומת מעשר באומדן - 277 | ג. בזמן הזה - 278
- הלכה יא 279**..... א. מדידה ושקילה בתבואה ובפירות גסים - 279 | ב. נפח או משקל - 279 | ג. מדד דבר שרגילים לשקול - 280 | ד. מדידה בדבר לח - 280
- הלכה יב 281**..... א. הפרשת תרומת מעשר ע"י ישראל - 282 | ב. הפרשת תרומת מעשר על מקום אחר - 283 | ג. נתינת מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר - 284
- הלכה יג 285**..... א. הקדמת מעשר ראשון בשיבולים - 285 | ב. כהן ולוי שהפרישו מעשר ראשון בשיבולים - 286 | ג. הפריש תרומה גדולה - 286 | ד. הפרשת תרומה גדולה משאר היבול - 286 | ה. נתינה ללוי - 287 | ו. הקדמת תרומת מעשר, מעשר שני ומעשר עני - 287 | ז. ראיית פני הבית - 289 | ח. שאר דברים הקובעים למעשר - 289
- הלכה יד 290**..... א. סיבת הקנס - 290 | ב. אופן הקנס - 291 | ג. קדושת תרומה ואיסור לזרים - 291 | ד. כשישראל הפריש כסדר לפני גמר מלאכה - 291 | ה. קריאת שם - 292 | ו. קנס על תרומה גדולה - 292 | ז. הקנס בזמן הזה - 292

הלכה טו.....
 א. נוסח לשון האבא - 293 | ב. ייעוד המעשר באמירת האבא - 293 | ג. תרומת מעשר מספק - 294

הלכה טז.....
 א. ביאור הדין - 295 | ב. תרומת מעשר יותר משמונה בשמינית - 296 | ג. אופן הטיפול כשאין בה כשיעור - 296 | ד. חובת הולכת תרומת מעשר לכהן - 296 | ה. תרומת מעשר של יין ושמן - 297 | ו. שיעור תרומת מעשר של משקים ואוכלים, דמאי או טמאה - 297 | ז. נתינת תרומת מעשר בזמן הזה כשאין בה שיעור - 298

הלכה יז.....
 א. תוקף דין מוקף - 300 | ב. עיתוי דין מוקף - 301 | ג. מוקף במינים החייבים מדרבנן - 302 | ד. הפרשה שאינה מהמוקף במצבים שונים - 302 | ה. שאלה על הפרשה שלא מהמוקף - 303 | ו. מוקף בזמן הזה - 304 | ז. הפרשה בתרומה ההולכת לאיבוד - 304

הלכה יח.....
 א. הגדרת דין מוקף - 305 | ב. ערימות פירות בתוך הבית - 307 | ג. פירות בחדרים נפרדים - 307 | ד. שתי מגורות בבית ובעליה - 307 | ה. מוקף בשני כלים - 308 | ו. שני כלים פתוחים או סגורים - 308 | ז. חביות של יין - 309 | ח. חביות של שמן ודבש וקופסאות שימורים - 309 | ט. אופן הסגירה - 310

הלכה יט.....
 א. דין מוקף בגינה - 311 | ב. דין מוקף בשני זמני ליקוט - 311 | ג. הפסק ירק אחר בכלי - 312 | ד. הפסק מין אחר בגורן - 313 | ה. הפסק מין טמא בגורן - 313 | ו. כשנוגעים הצבורים זה בזה - 313

הלכה כ.....
 א. דין מוקף בתרומת מעשר - 314 | ב. בין הפרשת הלוי להפרשת ישראל - 315 | ג. ביין ושמן - 316 | ד. בין תלמידי חכמים לשאר אנשים - 316 | ה. מוקף בתרומת מעשר של דמאי - 316

הלכה כא.....
 א. דיעבד ולכתחילה - 317

הלכה כב.....

הלכה כג.....
 א. שינוי סדר הפרשה ע"י קריאת שם במחשבה - 320 | ב. שינוי סדר הפרשה בשוגג - 320 | ג. הפרשה בבת-אחת - 320 | ד. הקדמת תרומת מעשר למעשר ראשון - 321 | ה. אופן הפרשה בהקדמת תרומת מעשר לתרומה גדולה - 321 | ו. אופן הפרשה בהקדמת מעשר שני - 322 | ז. תיקון האיסור - 322 | ח. שאלה על תרומה גדולה - 323 | ט. מלקות בהפרשה בפועל - 323

הלכה כד.....
 א. הבנת נוסח הפרשה - 324 | ב. אמירת נוסח מקוצר - 325 | ג. הפרדה או סימון מקום בתרומה גדולה ותרומת מעשר - 326 | ד. קריאת שם חולין למאית בתחילת נוסח הפרשה - 326 | ה. הפרשת תרומה גדולה - 327 | ו. קריאת שם למעשר ראשון - 327

פרק ד

הלכה א.....
 א. שליחות בהפרשת תרומות ומעשרות - 329 | ב. 'מצווה בו יותר מבשלוחו' בהפרשת תרומות ומעשרות - 331 | ג. שליח עושה שליח בהפרשת תרומות ומעשרות - 332 | ד. הפרשת שליח במחשבה - 333 | ה. נוסח הברכה לשליח - 333 | ו. עבד ושפחה כשליחים להפרשת תרומות ומעשרות - 334 | ז. ישראל מומר כשליח להפרשת תרומות ומעשרות - 334 | ח. שליח להפרשה שאינה כדין - 335 | ט. שליחות קבועה - 335

הלכה ב.....
 א. חרש: הגדרה - 337 | ב. פיקח ונתחרש - 338 | ג. חרש שלמד לדבר - 339 | ד. חרש המתקשר בשפת הסימנים - 340 | ה. חרש השומע באמצעות מכשיר שמיעה - 340

ו. חרש השומע באמצעות שתל שבלולי (קוקליארי) - 341 | ז. שוטה: הגדרה - 342 | ח. סימני השוטה: סימנים הכרחיים או דוגמאות - 342 | ט. סימני השוטה: כולם או חלקם - 343 | י. תדירות המעשים - 343 | יא. עתים בריא עתים שוטה - 344 | יב. הפרשת תרומות ומעשרות בחרש, שוטה וקטן שגדול עומד על גבם - 344 | יג. הפרשת תרומות ומעשרות ע"י גוי - 345 | יד. הפרשת תרומות ומעשרות ע"י ישראל מומר - 345 | טו. התורם את שאינו שלו - 345 | טז. הפרשת תרומות ומעשרות במציל עצמו בממון חבירו - 346 | יז. התורם משלו על של חבירו - 347 | יח. דעת בעל הבית בתורם משלו על של חבירו - 348 | יט. התורם משלו על של קטן - 349 | כ. התורם משלו על של גוי - 349

הלכה ג 350

א. שתק בעל הבית - 350 | ב. גילוי דעת ושליחות - 350 | ג. לשון גילוי דעת - 352 | ד. תוספת בעל הבית - 353 | ה. הפריש בעל הבית תרומה לפני תרומת חבירו - 353

הלכה ד 354

א. כבדו אוזניו מלשמוע - 356 | ב. חרש המדבר ואינו שומע כשליח - 357 | ג. הפרשת תרומות ומעשרות ע"י אילם כשאחר מברך - 357 | ד. הערום וכיסויו - 358 | ה. הפרשת תרומות ומעשרות ע"י אישה שאינה מכוסה - 358 | ו. הפרשת תרומות ומעשרות ע"י ערום כשאחר מברך - 359 | ז. הפרשת תרומות ומעשרות במקום מטונף - 359 | ח. מינוי ערום ושיכור כשליחים - 360 | ט. הגדרת שיכור - 360 | י. הפרשת שיכור וסומא בזמן הזה - 360

הלכה ה 362

א. הפרשת תרומות ומעשרות ע"י קטן בעונת הנדרים - 362 | ב. הפרשת קטן בעונת הנדרים בתרומה דאורייתא או דרבנן - 365 | ג. שליחות קטן שהגיע לעונת הנדרים - 365 | ד. הפרשת ביכורים וחילול מעשר שני בהגיע לעונת הנדרים - 366

הלכה ו 367

א. שליח עושה שליחותו - 368 | ב. שליח עושה שליחותו בהפרשת תרומה בזמן הזה - 370 | ג. שליח עושה שליחותו בהפרשת תרומת מעשר ומעשרות בזמן הזה - 371 | ד. הזמן בו יוכל המשלח להסתמך על תוצאת השליחות - 371 | ה. הצורך בבירור המשלח את ביצוע השליחות - 372

הלכה ז 373

א. הצורך בבירור דעת בעל הבית - 373 | ב. הפריש מעבר לשיעורי חכמים - 374 | ג. תרם 40-1 או 60-1 | ד. התכוון להוסיף או להפחית משיעור עין בליוגית - 375

הלכה ח 377

א. חיוב הפרשת תרומות ומעשרות בשותפים - 378 | ב. נטילת רשות בשותפים - 378 | ג. נתינת המעשרות כשהופרשו ללא רשות השותף - 379 | ד. שליחות להפרשת תרומות ומעשרות בשותפים - 380 | ה. שותף שהפריש ובא חבירו והפריש - 380 | ו. תרומת שניהם תרומה - 382 | ז. בזמן הזה - 382

הלכה ט 384

א. ביטול שליחות להפרשת תרומות ומעשרות - 384 | ב. כשנודע לשליח על ביטול השליחות קודם שתתקיים - 385 | ג. כשעשה המשלח מעשה המורה על ביטול השליחות - 386

הלכה י 387

א. סמכותו של אריס לתרום - 388 | ב. בין תרומה למעשר - 389 | ג. כשעיקב בעל הבית לפני שתתקיים - 390 | ד. הפרשת מעשרות כשעיקב בעל הבית לתרומה - 390 | ה. חלוקת המעשרות למקבליהם - 390 | ו. מינוי האפוטרופוס - 390 | ז. הפרשה מנכסי יתום חרש או שוטה - 391 | ח. הפרשת אפוטרופוס את שאר המעשרות - 391 | ט. הפרשה מנכסי יתום גדול - 392 | י. היקף ההפרשה - 393 | יא. תרומה לצורך מכירת פירות היתומים - 394 | יב. שאלת אפוטרופוס על ההפרשה - 395

הלכה יא 396

א. גנב, גזלן ואנס שתרמו - 396 | ב. היתרם של פירות הטבל הגזולים - 397 | ג. ברכה על הפרשת תרומות ומעשרות גזולים - 398 | ד. כשהבעלים לא התייאשו - 398 | ה. הפרשת הבעלים מהפירות הגנובים - 399

הלכה יב 400
 א. כשתרמו על מה שאינם רשאים - 400 | ב. כשאוכלים עם בעל הבית - 400 | ג. תחום אחריותם - 401 | ד. מעמד הפרשת אישה - 401

הלכה יג 402
 א. הפרשת פועלים - 402 | ב. הפרשת פועלים בגת - 402 | ג. זמן ההפרשה - 403 | ד. הפרשת המעשרות - 404 | ה. נטמא היין - 404 | ו. הפרשת אחרים שאינם פועלים - 404 | ז. כשסמך עליהם לעניינים אחרים - 405 | ח. הפרשת פועלים משמן - 405 | ט. בזמן הזה - 405

הלכה יד 406
 א. תרומת פועל הממונה לכינוס היבול - 406 | ב. הפרשת מעשרות - 406 | ג. שינוי מהרשאת בעל הבית - 407 | ד. דין שאר פירות - 407

הלכה טו 408
 א. גוי שתרם - 409 | ב. גוי שעושר - 410 | ג. הפרשה במחשבה - 410 | ד. חיוב חומש במכלה תרומת הגוי - 411 | ה. מעמד התרומה והפירות לאחר הפרשת הגוי - 411 | ו. מעמד התרומה כשלא הפריש לדעת ישראל - 411 | ז. בליבו לשמים - בזמן הזה - 412 | ח. הודעה לגוי כשאינה תרומה - 412 | ט. תרומת גוי בח"ל - 412

הלכה טז 413
 א. התכוון לומר תרומה ואמר מעשר - 413 | ב. נאמנות התורם לגבי אחרים - 414 | ג. התכוון לומר תרומה ואמר תרומת מעשר - 414 | ד. התכוון לומר תרומת מעשר ואמר תרומה - 414 | ה. התכוון לומר מעשר ראשון ואמר מעשר שני או עני - 414 | ו. התכוון לומר מעשר עני ואמר מעשר שני - 415 | ז. אמר מעשר כשכוונתו למעשר ראשון, שני או עני - 415 | ח. הצורך במעשה הפרשה - 415 | ט. הפרשת יתר המעשרות במחשבה - 416 | י. בין דמאי לטבל במחשבה - 418 | יא. ברכה על הפרשה במחשבה - 418

הלכה יז 419
 א. מעמד הפירות עד קיום התנאי - 419 | ב. ברכה על הפרשה בתנאי - 420 | ג. משפט התנאים - 421 | ד. תנאי במחשבה - 421 | ה. חזרה מהפרשה תוך כדי דיבור - 422 | ו. שאלה על תרומות ומעשרות - 422 | ז. שאלה על פדיון מעשר שני - 423 | ח. שאלה על תרומות ומעשרות שהגיעו ליד כהן ולוי - 423 | ט. שאלה בתרומה שהופרשה ע"י שליח - 424 | י. שאלת אישה נשואה על הפרשתה - 425 | יא. שאלת מופלא הסמוך לאיש - 425 | יב. סיבת השאלה - 425 | יג. שאלה לאחר אכילה - 426 | יד. שאלה לאחר שהתרומות והמעשרות אינם בידו - 427 | טו. שאלה על חלק מההפרשה - 427 | טז. אופן ההתרה - פתח וחרטה - 427 | יז. ברכה על ההפרשה השנייה - 428

הלכה יח 429
 א. יין ושאר פירות - 429 | ב. נשפך לבור פחות מכדי דימוע - 429 | ג. התנה על הטומאה - 430

הלכה יט 431
 א. שאר מעשרות - 431 | ב. התורם תרומה גדולה יחד עם תרומת מעשר - 431 | ג. חזרה תרומת המעשר לתוך הבור - 432

הלכה כ 433
 א. בשמן ויין - 433 | ב. כשלא סיים את דבריו - 433 | ג. קביעת מקום התרומה והחולין - 433

הלכה כא 434
 א. תנאי ב"ד בהפרשת מעשרות - 434 | ב. תרומה מדין על השמרים - 435 | ג. תרומה על הבלוע בכלי - 435 | ד. תנאי ב"ד רק ליבול שלפניו - 436

פרק ה

- הלכה א 437**
 א. תוקף החיוב להפריש מן היפה – 437 | ב. הפרשת שאר המעשרות מן היפה – 438 | ג. כהנים ולויים שנוטלים לעצמם – 439 | ד. הפרשה מן הרע בדמאי – 439 | ה. הפרשה מן הרע במתנות שאינן ניתנות – 440 | ו. הפרשה מן הרע כשהמקבל מוחל – 440 | ז. הפרשה מן הרע כשהפירות טמאים – 440 | ח. הפרשה מן הרע לפני גמר מלאכה – 441 | ט. הפרשה מן השווה – 441 | י. הפרשה מן הבינוני – 441 | יא. הפרשה מן הרע על היפה באותו הפרי – 442 | יב. הפרשה מן הרע בזמן הזה – 442 | יג. הפרשה מהמתקיים – 443 | יד. הגדרת רע ויפה – 444 | טו. הפרשה מגרורות על התאנים – 446
- הלכה ב 447**
 א. העדפת שלם על גדול – 447 | ב. העדפת שלם על יפה – 448 | ג. העדפת שלם כשאינן כהן – 448 | ד. העדפת קטנים רבים מגדול אחד – 449 | ה. מין על שאינו מינו – 449
- הלכה ג 450**
 א. הקישות והמלפפון – 450 | ב. פירות בגוונים שונים – 450 | ג. מינים שאינם כלאים – 451 | ד. כל שהוא כלאים בחבירו – 452 | ה. 'שני מינים' באותו המין – 452 | ו. הפריש על מינו ושאינו מינו – 454 | ז. הפרשה מן הרע על היפה בדיעבד – 454 | ח. תיקון תרומה מן הרע – 455 | ט. הפרשה מרע ביותר – 456
- הלכה ד 457**
 א. מעשרות לפני גמר מלאכה – 458 | ב. תוקף האיסור – 458 | ג. הפרשה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו – 459 | ד. הפרשה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, בדיעבד – 459 | ה. הפרשה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שגמר מלאכתו שונה – 460 | ו. הפרשה מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו – 460 | ז. הפרשה מהגמור על שאינו גמור למניעת תקלה – 461 | ח. הפרשה כשמעוניין לאכול מהפירות לפני גמר מלאכה – 461 | ט. הפרשה לפני גמר מלאכה בתנאי שתחול לאחר גמר מלאכה – 461 | י. ברכה על הפרשה לפני גמר מלאכה – 461 | יא. הפרשה לפני גמר מלאכה בזמן הזה – 461
- הלכה ה 462**
 א. זמני גמר מלאכה – 462 | ב. הפרשה משאינו צבור על הצבור – 463 | ג. הפרשה מהצבור במקצת על שאינו צבור כלל – 463 | ד. בין תבואה לקטניות – 463 | ה. דין שאר תבואה – 464
- הלכה ו 465**
 א. זמני גמר מלאכת הזיתים והענבים – 465 | ב. אופן ההפרשה – 466
- הלכה ז 467**
 א. תוקף האיסור והפרשת מעשרות מהטהור על הטמא – 467 | ד. יבול ספק מעושר – 468 | ה. מקצתו טהור ומקצתו טמא – 469 | ו. נטמאו בנפרד וחברם – 469 | ז. הפרשת תרומת מעשר מהטמא על הטמא – 470 | ח. בזמן הזה – 470
- הלכה ח 471**
 א. כהן המפריש לעצמו – 471 | ב. הגדרת שוגג – 472 | ג. ידע בטומאה ושכח בעת ההפרשה – 473 | ד. הטיפול בתרומה שהופרשה מהטמא במזיד – 473 | ה. הפרשת שאר המעשרות מהטמא על הטהור – 474 | ו. בזמן הזה – 474
- הלכה ט 475**
 א. מעשרות מהמחובר על התלוש – 476 | ב. מהמחובר על המחובר – 476 | ג. הגדרת מחובר – 476 | ד. מעמד התרומה בדיעבד – 476 | ה. ברכה על הפרשה לכשייתלשו – 477 | ו. הפרשה מפירות שלו על של חבירו – 478 | ז. שליחות להפרשה במחובר – 478 | ח. קיומם של הפירות המיועדים לתרומה עד עת חלות ההפרשה – 478 | ט. מעמד הפירות המיועדים להפרשה – 479 | י. האומר 'מעכשיו' – 480 | יא. הפרשה מן המחובר על המחובר לכשייתלשו – 480 | יב. גידולים שנוספו בין האמירה לתלישה – 481 | יג. תרומת מעשר וחילול מעשר שני מהמחובר על התלוש לכשייתלש – 481

הלכה י'	483
מן הלח על היבש – 483 מין שמשמטר פחות מיום אחד – 484	
הלכה יא	485
א. מעשרות משנה אחת על חברתה – 485 ב. הפרשת תרומות ומעשרות משתי עונות גידול – 486 ג. הפרשת תרומות ומעשרות מהנלקט לפני השקיעה על לאחריה – 486 ד. הפרשת תרומות ומעשרות מהנלקט לאחר צאת הכוכבים על אחרי השקיעה – 486	
הלכה יב	487
א. הפרשת מעשרות – 487 ב. הפרשה מפירות חו"ל על פירות שחיובם מדרבנן – 487 ג. מעמד תרומה שהופרשה מפירות סוריא על פירות הארץ ולהיפך – 488 ד. הפרשת תרומות ומעשרות מפירות סוריא על פירות חוץ לארץ ולהיפך – 489 ה. הפרשה מפירות סוריא וחוץ-לארץ על פירות עולי מצריים ולהיפך – 489 ו. הפרשת תרומות ומעשרות מפירות ארץ ישראל בתחומים שונים – 489 ז. הפרשת תרומות ומעשרות ממתנות עניים – 490 ח. הפרשת תרומות ומעשרות מהפקר ויבול שלא הביא שלישי – 490	
הלכה יג	491
א. תרומה ממעשר ראשון – 491 ב. תרומה ממעשר ראשון שניטל בשיבולים – 493 ג. תרומה מטבל על מעשר ראשון שניטלה תרומתו – 494 ד. תרומה ממעשר על פירות שאינם טבל גמור – 494 ה. מעשר שני שלא נפדה – 494	
הלכה יד	496
א. הפרשה מדרגות חיוב שונות – 496 ב. בין הפרשה מהתורה על דרבנן ולהיפך – 497 ג. יחזור ויתרום בתרומות ומעשרות – 497 ד. הפרשה בזמן הזה – 498 ה. טבל שהתערב ברוב חולין – 498	
הלכה טו	499
א. חיוב תרומות ומעשרות בעציץ – 499 ב. סוג העציץ – 500 ג. שיעור הנקב – 504 ד. צירוף נקבים – 505 ה. נקב מקופל – 505 ו. מקום הנקב – 505 ז. עציץ נקוב המונח באוויר – 506 ח. ירקות וקטניות – 507 ט. זרע בעציץ שאינו נקוב ועקר לגמרי לעציץ נקוב – 507	
הלכה טז	508
א. דין מעשרות – 508 ב. הפרשה מהארץ על עציץ נקוב ולהיפך – 508 ג. הפרשה מעציץ שאינו נקוב על נקוב – 509 ד. הפרשה מנקוב על שאינו נקוב בזמן הזה – 509 ה. הפרשה מיניה וביה – 509 ו. תיקון התרומות והמעשרות – 510	
הלכה יז	511
א. ביאור המקרה – 511 ב. תיקון התרומה – 512 ג. מן הדמאי על הודאי – 512 ד. תיקון ממקום אחר או מיניה וביה – 512 ה. הפרשה מדמאי על טבל מדרבנן ולהיפך – 513	
הלכה יח	514
א. מעשרות מדבר שיש בו טרחת המקבלים – 516 ב. המינים בהם אין תרומתו תרומה משום טרחת הכהן – 516 ג. מעמד התרומה – 517 ד. הסכמת הכהן – 518 ה. מקרים בהם אין תרומתו תרומה – 519 ו. הפרשה בזמן הזה מיבול שיש בו טרחה – 519 ז. שיעור התרומות והמעשרות – 520 ח. הפרשה מזיתים הנכבשים על שמן – 521 ט. הפרשה מזיתים העומדים לשמן על זיתים הנכבשים – 521 י. הפרשה מזיתי כבש על זיתי שמן ומיין מבושל על שאינו מבושל – 522 יא. זיתי שמן – 523 יב. הפרשה מיין מבושל על שאינו מבושל – 523 יג. הפרשה מיין מפוסטר – 524 יד. שיעור ההפרשה מיין מבושל על שאינו מבושל – 524 טו. הפרשה מיין צלול על שאינו צלול ולהיפך – 525 טז. הפרשה מתאנים על גרוגרות ולהיפך – 525 יז. בין תרומה גדולה לתרומת מעשר ומעשרות – 525 יח. הפרשה משאר פירות שצמקו – 526 יט. השלמה לשיעור – 526 כ. הפרשה מדבלה על תאנים או גרוגרות – 526 כא. שיעור הפרשת חיטים על הפת – 526 כב. שיעור הפרשת פת על חיטים – 527 כג. הפרשת קמח על פת ולהיפך – 527	

- הלכה יט.....528**
 א. הפרשת תרומה משמן על זיתים ויין על ענבים – 528 | ב. שמן על זיתים העומדים לכתושה ויין על ענבים העומדות לדריכה – 529 | ג. שיעור הפרשה השנייה – 529 | ד. אופן נתינת התרומה השנייה – 530 | ה. היחס לתרומה הראשונה – 530 | ו. הפרשת תרומת מעשר ומעשרות מהתרומה השנייה – 531 | ז. הסכמת הכהן – 531 | ח. הפרשת שמן על זיתים ויין על ענבים בזמן הזה – 532
- הלכה כ.....533**
 א. הפרשה מענבים וזיתים שדעתו לדורכם – 533 | ב. בזמן הזה – 533
- הלכה כא.....534**
 א. תרומה מן החומץ על היין – 534 | ב. יין שריחו כחומץ – 534 | ג. תרומה מן החומץ על היין בדיעבד – 535 | ד. תרומה מן היין על החומץ – 536 | ה. התורם מן החומץ על היין בטעות – 536 | ו. התכוון לתרום חומץ ונמצא יין – 536
- הלכה כב-כג.....538**
 א. תרומה בטעות מפירות שחיובם מדאורייתא – 538 | ב. הצורך בתרומה השנייה – 539 | ג. אבטיח שהיה סרוח בעת הפרשה – 540 | ד. טעימה לפני הפרשה – 540 | ה. התורם קישות שאינה ראויה למאכל – 541 | ו. בזמן הזה – 541 | ז. מעמד התרומה הראשונה והשנייה – 542 | ח. דימוע בתרומה דאורייתא – 543 | ט. דימוע התרומות בנותן טעם – 543 | י. נפלו שתיהן למקום אחד – 543 | יא. הפרשת חומש – 543
- הלכה כד.....544**
 א. בדיקת החבית – 544 | ב. מעמד התרומה שהפריש – 544 | ג. כשהחומץ חזק או חלש – 545 | ד. תרומה שניה – 545
- הלכה כה.....546**
 א. בדיקת החבית בשאר ימות השנה – 546 | ב. בדיקת יין מגתו – 546 | ג. יין מגתו שנמצא חומץ – 547
- הלכה כו.....548**
 א. הנחת פירות להפריש עליהן – 548 | ב. אומדן הפירות שהניח – 548 | ג. מצאן שאבדו – 548 | ד. תקופת החשש למפרע – 549 | ה. הפרשה על הפירות שנאכלו – 549 | ו. מעמד התרומה השנייה – 550
- מפתח ערכים.....553**

מכתב ברכה – הרה"ג יעקב אריאל

נשיא מכון התורה והארץ

חוקרי מכון התורה והארץ בשבי דרום זכו לסיים את חמשת הפרקים הראשונים מהלכות תרומות לרמב"ם, שהן ההלכות המעשיות בנושא זה גם בזמן הזה.

ראויה עבודתם לדברי הלל וזמרה, מזמרת הארץ. על כל הלכה ברמב"ם הם ליקטו את כל הפרושים שיש להם רלוונטיות למעשה. וב"ה הספרות ההלכתית בנושא התרומה והמעשר עשירה מאוד והיא גם ממשיכה לפרות ולרבות מאז שזכינו בעה"י לקץ המגולה של 'אתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'. רוב רובה של התוצרת החקלאית שאנו צורכים היא מגידולי ישראל בארץ ישראל ומותר לאוכלה רק לאחר הפרשת תרומות ומעשרות. השאלות רבות ומגוונות ויש צורך לתת להן מענה. ספר זה לא ימוש משלוחנו של כל בעל הוראה בנושא זה. הוא יוכל למצוא בו כל דעה או רעיון שהועלו ע"י כל הפוסקים בדורות האחרונים.

מי שחידש סוגיה ספרותית מסוג זה בהלכה הוא מרן הרא"ה ב'שבת הארץ' על הלכות שביעית. בעקבותיו נוצרה ספרות תורנית חדשה בנושאים רבים בהלכה ובפרשנות, המרכזת על נושאים מסוימים את כל הפרשנויות והפסיקות ומציגה בפני הלומד והפוסק את כל האפשרויות. חוקרי מכון התורה והארץ עשו זאת על הלכות תרומות על הצד היותר טוב. ספר זה הוא המשך מפעלו הגדול של הרא"ה, וברכתו של הכהן הגדול מאחיו בודאי שרויה עליהם להגדיל את תורת ארץ ישראל ולהאדירה.

מטבעה של ספרות כזאת שאינה רואה מתפקידה וסמכותה לפסוק הלכה למעשה, אלא רק להביא את שלל הדעות בפני הפוסק, ועליו האחריות להשיב תשובה לשואליו.

עם זאת יש דברים שכבר התקבעו כמנהג הפוסקים בארץ והיה מן הראי לציין זאת. כגון בפ"ה בהפרשה מן הרע על היפה. בספר זה מובאות דעות שונות, ללא הכרעה. האם גם בימינו, שכהן לא רשאי לאכול תרומה בעצמו, עדיין יש חובה לתרום מן היפה. לענ"ד יש מקום להוסיף שהמנהג למעשה הוא להפריש מן הרע על היפה. בגלל שכמות סוג ב' היא גדולה מאוד ורק חלקה מגיע למאכל בהמת כהן והיתר מושלך לאיבוד (היא ראויה לאכילה אך אינה משווקת לציבור) בעוד שסוג א' הוא יקר והפסדו מרובה.

כמו"כ נוהגים להקפיד על הפרשה מניה וביה ולא ממקום אחד בארץ על מקום אחר, בגלל בעיית התחומין שלא הוכרעה. היכן תחום עולי בבל והיכן תחום עולי מצריים והיכן תחומם של חלקים אחרים בארץ שאולי לא התקדשו כלל. יהי רצון שנזכה כולנו לקידושה המלא של כל ארץ ישראל למרחביה, ונוכל להפריש תרומות ומעשרות מכל מקום ומן היפה על היפה. כוהנים ישובו לעבודתם, לויים לשירם ולזמרם וישראל לנוויהם, איש תחת גפנו ותחת תאנתו בשלום ושלוה.

בברכת התורה והארץ

הרב יעקב אריאל

רמת גן

הקדמה – הרה"ג יהודה הלוי עמיחי

ראש המחלקה ההלכתית, מכון התורה והארץ

חברי מכון 'התורה והארץ' זוכים להוציא לאור את הספר 'תרומת הארץ' ח"א העוסק בהלכות תרומות. הספר הראשון היה 'שבת הארץ' (הלכות שביעית), לאחריו 'חוקות הארץ' (הלכות כלאים), לאחריו 'מתנות הארץ' (הלכות מתנות עניים), וכעת בשנת השמיטה, זיכנו הקב"ה להוציא את 'תרומות הארץ'.

הרמב"ם, כשערך את ספרו הלכות זרעים, הקדים הלכות כלאים, לאחר מכן מתנות עניים ולאחר מכן תרומות ומעשרות עד שסיים בשמיטה ויובל. סדר זה איננו כסדר המשניות. נראה שהרמב"ם כתב את הלכותיו לפי הסדר של נתינת הפירות - בהלכות כלאים אין כל נתינה אלא איסור ערבוב מינים שונים של זרע או כרם, לאחר מכן כתב דיני מתנות עניים, אלו ההלכות שיש בהם נתינה לנצרכים. לאחר מכן הביא הלכות שיש בהם נתינה לכהן ללוי, עד הלכות שמיטה שכל הפירות הם הפקר לכל. לאחר שזכינו להוציא את שני הכרכים הראשונים (כלאים ומתנות עניים) אנו באים לכרכים העוסקים בנתינה לכהנים ולווים, ובתחילה עוסקים בתרומה שהיא קודש.

מרב הרב קוק זצ"ל בכתבו את 'שבת הארץ' וקצת מדיני כלאים, הביא את שיטות הראשונים וסכמם על סדר הרמב"ם. אין במהדורה זו רצון לפסוק הלכה למעשה, אלא להביא בפני הלומד את אוסף שיטות הראשונים, וכל אחד ילמד וידמה את ההלכה ויפסוק כפי מה שעסק במצוות התלויות בארץ. דרך לימוד זו של הרב קוק זצ"ל באה מתוך הכרה בגדלות האדם. לא נכתבו כאן פסקי הלכות, הוראות מעשיות כיצד לנהוג בפועל, אלא מתוך הכרה בערך האדם העמל ועיסוקו בהלכות ומתוכם יוציא את הדין לאשורו. גם אנו הלכנו בשיפולי גלימתו של הכהן הגדול, והמשכנו את המפעל הגדול שהחל ב'שבת הארץ', וב"ה אנו זוכים כעת לחלק השלישי מסדרת הספרים של מצוות התלויות בארץ. וב"ה בזה נקנתה חזקה לתורת ארץ ישראל.

הפרקים הראשונים של הלכות תרומות עוסקים ביסודות המצוות התלויות בארץ, בגבולות הארץ, בקניין ישראל ונכרים בארץ ובחול"ל, חיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה, שליחות בהפרשה ועוד. פרקים אלו הם מיסודי המצוות התלויות בארץ, והושקע בהם מאמץ ולימוד מעמיק להביא את מירב השיטות והסברתם בקצרה.

תודת המכון היא לכל הכותבים שעסקו בהלכות אלו, למגיהים ולעורך הרב נתנאל אורבך, שהשתדלו להוציא דבר מתוקן. כמו כן תודה כפולה לאנשי המעשה שאמונים על קיומו ושגשוגו של מכון התורה והארץ, אליעזר ברט (מנכ"ל) ועמי גיא (סמנכ"ל).

סיומו של ספר 'תרומות הארץ' הוא בשנת השמיטה, ובזה אנו מסיימים מחזור נוסף של שנות שמיטה, ועומדים בפתח של שבע שנים חדשות. חז"ל (סנהדרין צז ע"א) מוסרים לנו שבמוצאי שביעית בן דוד בא, יסוד הדבר הוא שכאשר עם ישראל כל ששת שנות השמיטה מקיים מצוות התלויות בארץ, נותן את התרומה לכהן, מעשר ללוי ולעניים את הראוי להם בשנה השלישית והששית, ואז באה השביעית ואנו מפקירים את השדות והכרמים ובמוצאי שביעית אנו משמיטים את החובות, כל עם ישראל מתאחד, ואז ראוי שיבוא בן דוד.

יהי רצון שנזכה כולנו לקיים מצוות התלויות בארץ בשמחה וטוב לבב, ונראה בבוא בן דוד במהרה ויבנה בית מקדשנו ותפארתנו ונראה כהנים בעבודתם, לוים בשירם ובזמרם וישראל במעמדם.

בברכת התורה והארץ

יהודה הלוי עמיחי

מכון התורה והארץ

פרק א

הלכה א

- א. חיוב תרומות ומעשרות קודם כיבוש וחלוקה
- ב. תקנת תרומות ומעשרות בעמון ומואב
- ג. תוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות במצריים, עמון ומואב
- ד. תרומות ומעשרות באדום ובארצות הסמוכות לארץ ישראל
- ה. תרומות ומעשרות בזמן הזה במקומות הסמוכים לארץ ישראל

התרומות והמעשרות אינן נוהגות מן התורה אלא בארץ ישראל¹, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית,² ונביאים התקינו³ שיהיו נוהגות אף בארץ שנער⁴ מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכין ושבין שם, וחכמים הראשונים⁵ התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצריים ובארץ עמון ומואב⁶ מפני שהם סביבות לארץ ישראל.⁷

1. קידושין, פ"א מ"ט; קידושין, לו ע"א; חולין, קלו ע"א; ירושלמי, ערלה פ"ג ה"ז; ירושלמי, שביעית פ"ו ה"א; ירושלמי, קידושין פ"א ה"ח; ש"ך, יו"ד סי' שלא ס"ק א. ראה: קרית ספר, הלי תרומות פ"א ה"א.
2. ספרי, קרח אות ק"ט, ביחס למעשר ראשון; ביכורים, פ"ב מ"ג; שקלים, פ"ח מ"ח. ראה להלן מה שיתבאר פ"א הכ"ו אות א.
3. איכה רבה, פרשה א אות נד; ירושלמי, קידושין פ"ד ה"א; אבות דרבי נתן, סוף פ"כ ד"ה דבר אחר; רע"ב, ידיים פ"ד מ"ג ד"ה ובבל. יש שביארו שמדובר על תקנה של הוראת שעה ואין ללמוד מכך לדורות, ראה: ר"ש, ידיים פ"ד מ"ג ד"ה מעשה נביאים; רע"ב, שם ד"ה עשה נביאים; תפארת ישראל, שם יכין אות מ.
4. היא בבל, ראה: בראשית (יא, ב; שם פסוק ט); אוצר ארץ ישראל, שער ד פ"ג אות ב עמ' 23-26.
5. ידיים, פ"ד מ"ג; רמב"ם, פיהמ"ש שם, הם החכמים שאחר עזרא; חזו"א, ידיים סי' ט ס"ק ו, הם החכמים שעמדו לישראל לאחר שפסקה הנבואה.
6. יש המבארים שהתקנה לחיוב ארצות אלו הייתה בהדרגה, ראה: תפארת ישראל, ידיים פ"ד מ"ג יכין אות מ.
7. ידיים, פ"ד מ"ג; שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' א. בטעם תקנות אלו לחיוב חוץ לארץ בהפרשת תרומות ומעשרות, ראה: תוספות, עבודה זרה נט ע"א סוף ד"ה בצר; רמב"ם, הלי מעשר שני פ"א ה"ד, ביחס למעשר שני ועני; ר"י קורקוס, הלי תרומות פ"א ה"ה ד"ה ורבינו; רדב"ז (שם ה"א ד"ה ונביאים; שם הכ"ב ד"ה פירות); משנה אחרונה, ידיים פ"ד מ"ג ד"ה מה הן; תורה תמימה, איכה פ"א הערה קפו; הרב שלמה זלמן אוירבך (מעדני ארץ, הלי תרומות פ"א ה"א אות ב; שם הכ"ב אות ח; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' לו בהגהה). בגדר התקנה, ראה:

א. חיוב תרומות ומעשרות קודם כיבוש וחלוקה

אלא בארץ ישראל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית

יש אומרים, שהתחייבו בתרומות ומעשרות מיד עם כניסתם לארץ.⁸
 ויש אומרים, שהתחייבו בהפרשת תרומות ומעשרות מיד לאחר כיבוש וחלוקה
 אף לפני בניית המשכן.⁹
 ויש אומרים, החיוב בתרומות ומעשרות בארץ ישראל החל לאחר כיבוש, חלוקה
 ובניית המשכן.¹⁰

ב. תקנת תרומות ומעשרות בעמון ומואב

ובארץ עמון ומואב

יש אומרים, תקנת חכמים להפריש תרומות ומעשרות מגידולי עמון ומואב
 הייתה רק לחלקי עבר הירדן שלא נכבשו ע"י ישראל בהנהגת משה רבינו,¹¹
 משום שהשטחים שנכבשו ע"י ישראל מעמדם מהתורה כשטחי ארץ ישראל.¹²
 ויש אומרים, תקנת חכמים להפריש תרומות ומעשרות בשטחי עמון ומואב
 הייתה דווקא ביחס למה שגדל בשטחים אלו שנכבשו ע"י סיחון מעמון ומואב
 ולאחר מכן ע"י ישראל.¹³

-
- חידושי הגר"ח על הרמב"ם, הלי תרומות פ"א הכ"ב ד"ה ונראה דבאמת; שיעורי הרב
 (סולובייצ'יק), גיטין ח ע"א אות ו.
 8. ערוך השלחן, הלי תרומות ס"י נ סע"א א.
 9. ספרא, פרשת בהר פרשה א פ"א אות ב; משמעות רש"י, כתובות כה ע"א ד"ה ולא נתחייבו.
 בטעם שהחיוב מותנה בכיבוש וחלוקה, ראה: חידושי הרא"ה, כתובות כה ע"א ד"ה אמר רב
 הונא, בשם רבינו חננאל; מעדני ארץ, הלי תרומות פ"א הי"ב אות ד ד"ה על זה.
 10. רש"י, בבא מציעא פט ע"א ד"ה נתחייבו; ריטב"א, כתובות כה ע"א ד"ה ובתוספות; מעדני
 ארץ, הלי תרומות פ"א ה"א אות א ד"ה והנה מדברי, בדעת הרמב"ם.
 11. ציון הגבול בין עמון ומואב שנכבשו על ידי ישראל לבין השטח שלא נכבש על ידי ישראל הוא
 נחל ארנון, ראה: במדבר (כא, יג; שם לב, לג); שופטים (יא, יח; שם פסוקים כא-כב); כפתור
 ופרח, פמ"ז ד"ה אחר שהתבאר.
 12. רבינו תם (ספר הישר, ס"י שצה; תוספות, חגיגה ג ע"ב ד"ה עמון, בתירוץ הראשון; תוספות,
 יבמות טז ע"א ד"ה עמון, בתירוץ השני); רא"ש (תוספות הרא"ש, יבמות טז ע"א ד"ה עמון,
 בתירוץ השני; שם שבועות טז ע"א ד"ה דכו"ע; רא"ש, ידיים פ"ד מ"ג ד"ה בו ביום); ריטב"א,
 שבועות טז ע"א ד"ה וא"ת; אגודה, יבמות טז ע"א ד"ה עמון; ר"ש, ידיים פ"ד מ"ד ד"ה
 עמון; רע"ב, שם ד"ה עמון; כפתור ופרח, פמ"ז ד"ה מסתברא; ר"י קורקוס, הלי שמיטה ויובל
 פ"ד הכ"ח; שו"ת תשב"ץ, ח"ג ס"י קצח; מראה הפנים (שביעית פ"ו ה"א ד"ה רבי; שם ד"ה
 קשיתה); רדב"ז, הלי תרומות פ"א ה"ב; ישועות מלכו, שם; מעדני ארץ, שם ה"א אות ג ד"ה
 ברם, בדעת הרמב"ם; חזו"א (שביעית ס"י ג ס"ק כה ד"ה שם הכ"ח; שם, ס"י כח ס"ק ה),
 בדעת הרמב"ם; דרך אמונה (הלי תרומות פ"א ה"א שם ס"ק י; שם ה"ג ס"ק לח).
 13. רש"י (יבמות טז ע"א ד"ה עמון; חגיגה ג ע"ב ד"ה נמנו); רבינו תם (תוספות, חגיגה ג ע"ב ד"ה

ג. תוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות במצריים, עמון ומואב

וחכמים הראשונים התקינו

תוקף חיוב הפרשת תרומות ומעשרות בארצות מצריים, עמון ומואב הוא מהלכה למשה מסיני.¹⁴

ויש מפרשים, שתוקף חיוב זה הוא תקנת חכמים כעין הלכה למשה מסיני.¹⁵

ד. תרומות ומעשרות באדום ובארצות הסמוכות לארץ ישראל

מפני שהם סביבות ארץ ישראל

לדעה זו - יש אומרים, שתיקנו להפריש תרומות ומעשרות דווקא בארבע ארצות אלו - מצריים, שנער, עמון ומואב, אך לא בשאר הארצות שבין בבל לארץ ישראל.¹⁶ לפיכך, בארץ אדום אין חובת הפרשת תרומות ומעשרות כיוון שבזמן התקנה לא חייבו להפריש ולא הייתה תקנה נוספת בשנים שלאחר מכן.¹⁷

ויש אומרים, כשם שתיקנו להפריש תרומות ומעשרות באותן ארבע ארצות מפני שהן סביבות ארץ ישראל, כך תיקנו גם בשאר ארצות הסמוכות לארץ ישראל ונמצאות בין ארץ ישראל לבבל, והוא הדין בארץ אדום.¹⁸

עמון, בתירוץ השני; תוספות, יבמות טז ע"א ד"ה עמון, בתירוץ הראשון; רמב"ם, פיהמ"ש ידיים פ"ד מ"ג; מאירי (חגיגה ג ע"ב ד"ה קדושה; יבמות טז ע"א ד"ה קדושה); תוספות הרא"ש, יבמות טז ע"א ד"ה עמון, בתירוץ הראשון.

14. חגיגה, ג ע"ב; תוספתא, ידיים פ"ב ה"ט"ז; רמב"ם, הל' מתנות עניים פ"ו ה"ה.

15. ר"ש, ידיים פ"ד מ"ג ד"ה הלכה; רא"ש (שם ד"ה הלכה; הל' מקוואות ס"א א); רע"ב, ידיים פ"ד מ"ג ד"ה הלכה; תפארת ישראל (שם יכין אות מד, בדעת הרמב"ם; הלכתא גבירתא, שם); הון עשיר, שם; רש"י, שם ד"ה שם עד; כסף משנה, הל' מתנות עניים פ"ו ה"ה, בדעת הרמב"ם; רדב"ז (שו"ת הרדב"ז, ח"ח ס"י רג; הל' תרומות פ"א ה"ו); טורי אבן, חגיגה ג ע"ב ד"ה הלכה.

16. משמעות רמב"ם, הל' תרומות פ"א ה"א, שצ"יין רק ארבע ארצות אלו; סמ"ג, עשין ס"י קלג ד"ה התרומות; רמב"ן, חולין ו ע"ב ד"ה שאכל; רשב"א, שם ד"ה והתיר; אורחות חיים (לוניל), הלכות טבל אות א; כלבו, ס"י צג; חינוך, מצווה תקז ד"ה ונוהגת מצות; כפתור ופרח, פ"יג ד"ה חלקי העולם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"א ה"א ס"ק יב, בדעת הרמב"ם.

17. רדב"ז, הל' תרומות פ"א ה"א ד"ה וחכמים; עשר תעשר, שער הלכה מטעמים ס"ק א ד"ה והחכמים, בשם יקר תפארת.

18. תוספות (קידושין לו ע"ב ד"ה כל מצוה; חולין ז ע"א סוף ד"ה והתיר); יראים, מצווה נג ד"ה תולדות טבל; רא"ש, עבודה זרה פ"ד ס"י ט בסופו; רשב"א, ביצה יב ע"ב ד"ה מהא; ריטב"א, ברכות לו ע"א ד"ה אבל גבי; מאירי (ברכות לו ע"א ד"ה מעשר; חולין ו ע"ב ד"ה תרומות ומעשרות; ביצה יב ע"ב ד"ה יש בסוגיא; מגן אבות, עניין טו סוף ד"ה וכן נראה); שיטה מקובצת, ברכות לו ע"א סוף ד"ה הוא אמינא; טור, יו"ד ס"י שלא, בתחילתו.

ה. תרומות ומעשרות בזמן הזה במקומות הסמוכים לארץ ישראל¹⁹
 יש אומרים, גם בזמן הזה יש להפריש תרומות ומעשרות במקומות הסמוכים
 לארץ ישראל.²⁰
 לדעה זו -

יש אומרים, יש לברך על הפרשה זו.²¹

ויש מי שאומר, אין לברך על הפרשה זו.²²

ויש אומרים, בזמן הזה אין חיוב להפריש תרומות ומעשרות במקומות הסמוכים
 לארץ ישראל,²³ אלא היא מידת חסידות,²⁴ וממילא אין לברך על הפרשה זו.

-
19. בעניין הפרשת תרומות ומעשרות בזמן הזה בסוריא, ראה להלן פ"א הי"ד אות ג.
 20. משמעות רמב"ם, הלי תרומות פ"א הי"א; שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' א; חינוך, מצווה תקז ד"ה
 ועובר על; גר"א, יו"ד סי' שלא ס"ק ב; עשר תעשר, שער הלכה הי"א; המעשר והתרומה, פ"י
 סעי' ב.
 21. מעדני ארץ, הלי תרומות פ"א הי"ו אות ד ד"ה ולפ"ז; דרך אמונה, שם הי"א ס"ק ה.
 22. תבואות הארץ, פ"א עמ"כ ד"ה היוצא.
 23. רב צמח גאון, אוצר הגאונים ביצה יב ע"א ד"ה כך ראינו; תוספות (חולין ז ע"א סוף ד"ה
 והתיר; עבודה זרה נט ע"א סוף ד"ה בצר); המכתם, ביצה יב ע"ב ד"ה רב טובי; כפתור ופרח
 (פ"יג ד"ה כתב ה"ב; פט"ו ד"ה כתב רב צמח); תוספות רבי יהודה החסיד, ברכות לו ע"א ד"ה
 ויש ליישב; תוספות ר"י מפאריש, עבודה זרה נח ע"ב; קובץ שיטות קמאי, ברכות לו ע"א,
 בשם נימוקי יוסף; ר"י קורקוס, הלי ביכורים פ"ה הי"ז ד"ה מפרשינן; מאירי, נדה ע"א ד"ה
 תרומת, בשם הגאונים; שו"ת אבקת רוכל, סי' י, תשובת הרב יוסף בן צייח; שו"ת הרדב"ז,
 ח"ב סי' תרנט; ערוך השלחן, הלי תרומות סי' נג סעי' כב; מעדני ארץ, הלי תרומות פ"א הי"א
 אות ד ד"ה ומ"מ; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פ"א סעי' ד: 'וכן הוא המנהג'.
 24. רב צמח גאון, אוצר הגאונים ביצה יב ע"א ד"ה כך ראינו; כפתור ופרח (פ"יג ד"ה כתב ה"ב;
 פט"ו ד"ה כתב רב צמח); דרך אמונה, הלי תרומות פ"א הי"א ס"ק יב. בביאור שיטה זו ובגדר
 תקנת חיוב ההפרשה, ראה: עלי תמר, חלה פ"ד הי"ד ד"ה אמר ר"י, בשם אוצר הגאונים; זבחי
 רא"ה, חולין ו ע"ב.